

بیمارستان «شاهرضا»، راهگشای دانشکده پزشکی

روزی روزگاری

پزشکان دانشکده طب در اسفند سال ۱۳۱۶ وقتی که تمام ساختمان‌های دانشکده تکمیل شده است. علی اصغر حکمت، وزیر وقت معارف، در وسط جمعیت ایستاده است.

در دوران باستان -که علت امراض بر مردم ناشناخته است- بیماری را به عوامل فراطبیعی نسبت می‌دهند و از سحر و جادو برای درمان آن بهره می‌جویند. اگرچه بعدها یونانیان در پیشرفت علم پزشکی نقش بسزایی ایفا می‌کنند. به گواهی تاریخ، نخستین دانشگاه پزشکی جهان، در قلمروی امپراتوری ایران تأسیس می‌شود. این دانشگاه یا فرهنگستان در «گندی شاپور» (جندی شاپور) و در زمان ساسانیان به سال ۲۷۱ پس از میلاد تأسیس می‌شود و دارای یک بیمارستان آموزشی و یک کتابخانه است و در آن، دانش‌های مربوط به فلسفه و پزشکی تدریس می‌شود. این پیشینه البته باعث نمی‌شود که آموزش آکادمیک پزشکی در ایران رشد خوبی داشته باشد. به عبارت دیگر حدود ۱۶۶۴ سال زمان لازم است تا از کلاس‌های پزشکی گندی شاپور به کلاس‌های نخستین دانشکده پزشکی ایران در ۱۶ بهمن ۱۳۱۳ برسیم.

روزنامه‌نگار
حسین بیات

آیین گشایش، بنای تشریح، که نخستین بنای دانشکده پزشکی است. ۱۵ بهمن ۱۳۱۳

به دنبال آن خیلی زود موضوع «طرح ایجاد دانشگاه تهران» به مجلس شورای ملی می‌رود و در نهایت در هشتم خرداد ۱۳۱۳ خورشیدی مصوبه می‌گردد. مجلس شورای ملی پس از تصویب اساسنامه دانشگاه تهران، مدرسه عالی طب را نیز زیر مجموعه آن قرار می‌دهد؛ همچنین قرار می‌شود ساختمان دانشگاه از دانشکده پزشکی آغاز شود.

نخستین بنایی که از دانشگاه ساخته می‌شود «بنای تشریح» یا همان تالار کالبدشکافی است که ۳ تیر ۱۳۱۳ خورشیدی شروع می‌شود و پانزدهم بهمن همین سال گشایش می‌یابد و با نام «دستگاه ابن سینا» مشهور می‌شود. هم‌زمان با گشایش رسمی این سالن که اولین بخش از دانشکده پزشکی است، نه‌تنها لوح یادبود تأسیس دانشگاه در محل پلکان جنوبی فعلی دانشکده جانمایی می‌شود که کلنگ ساخت دانشگاه تهران نیز رسماً توسط رضاشاه بر زمین می‌نشیند.

دکتر امیراعلم در حال آموزش علم پزشکی نوین

در کتاب «تاریخ الحکمه» (سرگذشت فرزانی) توصیف این مسئله درج شده است که نخستین آزمون دانشگاهی در جهان نیز باشد.

در دوره جدید پس از تأسیس مدرسه دارالفنون توسط امیرکبیر، در سال ۱۲۴۰ خورشیدی، طب نیز به عنوان یکی از درس‌های اصلی این مدرسه، چهار تانچ اتاق مدرسه راه خود اختصاص می‌دهد که در سه شاخه طب ایرانی، طب اروپایی و طبیعیات و داروسازی تدریس می‌شود. نخستین دانش‌آموختگان طب ایران در همین سال از دارالفنون فارغ‌التحصیل می‌شوند و دانش‌نامه می‌گیرند. رشته طب اما در سال ۱۲۹۷ خورشیدی از بدنه دارالفنون جدا می‌شود و به صورت مدرسه مستقلی در می‌آید. این مدرسه که در عمارت مسعودیه واقع شده، در سال ۱۳۰۳ خورشیدی مدرسه دواسازی دارالفنون را که از سال ۱۳۰۳ کارش را با استخدام یک معلم آتاق مدینه ترکیه به نام «پاپاریان» شروع کرده است، به خود جمع می‌کند و به عنوان «نخستین مدرسه عالی طب» ایران کار خودش را ادامه می‌دهد.

مدرسه عالی طب چند سال بعد مدرسه دندان سازی را که از سال ۱۳۰۸ خورشیدی با مدیریت و تدریس یک استاد لهستانی به نام «فالد کوش ملچارسکی» حسابی معروف شده است، جذب می‌کند و چندی بعد هم به عمارتی در خیابان لاله زار و سپس به عمارت بیمارستان معتمد منتقل می‌شود. این مدرسه در نهایت اسفند ۱۳۱۶ خورشیدی به محل فعلی دانشکده پزشکی دانشگاه تهران منتقل می‌شود تا به عنوان زیرمجموعه این دانشکده که بخش‌هایش به تازگی تکمیل شده، فعالیتش را ادامه بدهد.

اما داستان شکل‌گیری دانشکده پزشکی که نخستین دانشکده دانشگاه تهران است به سال ۱۳۰۷ خورشیدی برمی‌گردد که دکتر سید محمود حسابی، فیزیک‌دان و سناتور مجلس سنا به وزیر معارف وقت اعتمادالدوله قراقرزولو پیشنهاد احداث یک دانشگاه را می‌دهد. این پیشنهاد اما حرکتی رارقمه‌نی‌زند. تا سال ۱۳۱۳ خورشیدی که علی اصغر حکمت به کفالت وزارت معارف می‌رسد و به قول خودش «در یکی از شب‌های فرخنده اواخر بهمن ۱۳۱۳» که جلسه هیئت وزرا در حضور تشکیل شده، او پیشنهاد احداث دانشگاه را مطرح می‌کند و

در مشهد تأسیس کند. این پیشنهاد به نتیجه نمی‌رسد. اما کلاس‌های پرستاری از اول فروردین ۱۳۱۴ خورشیدی در بیمارستان شاهرضا دایر می‌شود و متعاقب آن آموزشگاه پرستاری نیز از مهر ۱۳۱۵ خورشیدی افتتاح می‌شود. اما خبری از دانشکده طب نیست.

همچنان که طرح تأسیس دانشکده طب، معطل مساعدت وزارت معارف است. در مشهد اقداماتی ویژه راه اندازی مرکزی برای تعلیم پزشکان انجام می‌گیرد تا داوطلبانی که گواهی‌نامه سال سوم دبیرستان را دارند، در بیمارستان شاهرضا برای طبابت در شهرهای کوچک و مناطق محروم، تربیت شوند. ماجرای دانشکده طب پس از کش و قوس‌های فراوان به پاییز ۱۳۱۸ خورشیدی می‌رسد؛ جایی که پس از پیگیری‌های پاکروان، رئیس دفتر مخصوص شاهنشاهی، در ۱۳ آذر همین سال به نخست‌وزیر می‌نویسد: «از نایب‌التولیه آستان قدس رضوی پیشنهادی رسیده است که نظر به فراهم بودن وسایل در بیمارستان شاهرضا، دانشکده پزشکی در آنجا تأسیس شود و در این باب، با وزارت فرهنگ و اداره کل بهداری هم مکاتبه نموده‌اند، ولی نتیجه حاصل نشده است. حال رونوشت نامه رئیس کل بهداری را که اخیراً در مشهد بوده و مطالعات لازم کرده، تقدیم داشته‌اند که مهیا بودن وسایل تدریس و لزوم تأسیس دانشکده را تصدیق می‌نمایند. نایب‌التولیه هم از لحاظ عمران کشور و زیاد شدن عده پزشکان در شهرها و دهات، تأسیس این آموزشگاه را ضروری می‌داند. مراتب به عرض پیشگاه مبارک‌اعلی حضرت همایون شاهنشاهی رسید و مورد توجه و تصویب واقع شد و مقرر فرمودند تأسیس این قبیل بنگاه‌ها در نقاط مهمه کشور برای توسعه بهداری و پیشرفت کار عمران، سودمند خواهد بود و نظر به استعداد بیمارستان شاهرضا، خوب است فعلاً از مشهد شروع شود. لکن باید مقرراتی وضع شود که شاگردان پسر از ختم تحصیلات، مکلف و متعهد باشند به هر جاکه دولت لازم بداند، برای امور بهداری و پزشکی بروند. مراتب به جناب عالی ابلاغ می‌گردد که به وسیله وزارتخانه‌های مربوطه، اقدام در اجرای امر مطاع مبارک بفرمایید و نتیجه را به عرض برسانید.»

تأسیس دانشکده طب به دلیل «کمبود پزشک و وفور بیماری‌ها در نقاط دوره مشهد، بار دیگر ۱۸ آبان ۱۳۱۶ در دوره ریاست دکتر محمد معاضد بر بیمارستان شاهرضا، مطرح می‌شود. او در نامه‌ای به همین تاریخ به پاکروان، استاندار خراسان که نایب‌التولیه آستان قدس رضوی نیز هست، طرح تأسیس دانشکده طب را در بیمارستان شاهرضا پیشنهاد می‌دهد. دوازده روز بعد، پاکروان همین پیشنهاد را به علی اصغر حکمت، وزیر فرهنگ، می‌دهد. پاسخ این درخواست، مشخص می‌کند که چرا ایجاد دانشکده طب در سال ۱۳۱۳ به نتیجه نرسیده است؛ «وسایل تأسیس دانشکده طب در مشهد فراهم نیست؛ زیرا دانشکده طب تهران که چندین سال است تأسیس شده و با آنکه یکی از قدیمی‌ترین دانشکده‌های ایران است و هم‌روزه وزارت معارف در رفع نقص آن می‌کوشد، هنوز کامل نشده است، چگونه ممکن است در مدت قلیلی در مشهد، وسایل تأسیس دانشکده طب را به خصوص از حیث تالار تشریح و لابراتوار فراهم نمود؟ به علاوه داوطلب به اندازه کافی وجود نخواهد داشت، بنابراین به عقیده این وزارتخانه، تأسیس دانشکده طب فعلاً در مشهد غیرعملی به نظر می‌رسد. بهتر است هر قدر ممکن است، دانشجویان را تشویق و ترغیب کنید که برای تکمیل تحصیلات عالی به تهران بیایند.»

اگرچه وزارت فرهنگ که خود نخستین بار پیشنهاد راه‌اندازی دانشکده طب را مطرح کرده است، حالا با دایر کردن آن مخالف است. خیلی‌های دیگر همچون دکتر ابوالقاسم بهرامی، رئیس کل بهداری کشور، با پاکروان

تلاش برای ایجاد دانشکده در بیمارستان «شاهرضا»

پزشکی می‌گوید و ایجاد دانشکده پزشکی را کار ساز نمی‌داند. پیشنهاد ابرن که ۵ فروردین ۱۳۱۹ به اطلاع نخست‌وزیر می‌رسد، این است: «فعلاً در آنجا آموزشگاه مختصر پزشکی برای تربیت مأموران بهداشت دایر شود و مأمورینی تربیت شوند که فقط در دهات و نقاط کوچک به طبابت بپردازند.»

بر اساس این پیشنهاد، مأموران پس از سه سال این امکان را می‌یابند و وزارت فرهنگ که با پیشنهاد پروفیسور موافق است، از نخست‌وزیری می‌خواهد، «اجازه فرماید از تأسیس دانشکده پزشکی در مشهد که تهیه وسایل آن از قبیل آزمایشگاه و تالار تشریح با اوضاع فعلی غیرمقدور است، صرف نظر و به جای آن یک آموزشگاه پزشکی دایر

عکس یادگاری پزشکان و دانش‌آموزان طبابت در بیمارستان «شاهرضا» / سال ۱۳۱۷

هم نظر هستند. دکتر بهرامی که به دلیل شکستگی بازوی چپش در جریان بازدید، به ناچار حدود پانزده روز در بیمارستان شاهرضا بستری می‌شود، به استناد سند شماره ۹۰۴۴۵/۹۱ موجود در مدیریت اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی، شرایط مشهد و بیمارستان شاهرضا را برای داشتن دانشکده طب، مطلوب می‌داند و تأیید تربیت پزشکان ورزیده مناسب با شئون امروزی کشور می‌باشد، به خصوص احتیاج مبرمی که به پزشک داریم، از این نقطه نظر مورد استفاده واقع شود.»

پس از فرمان رضاشاه است که کمیسیون که در روزهای ۱۸ و ۲۱ و ۲۲ آذر ۱۳۱۸ با مشارکت دکتر بهرامی، رئیس اداره کل بهداری کشور و دکتر ادیب، معاون دانشکده پزشکی تهران، به نمایندگی از طرف وزارت فرهنگ در دفتر معاونت نخست‌وزیری تشکیل می‌شود و موضوع نکات زیر، دانشکده پزشکی در مشهد را بررسی می‌کند. در صورت مجلس این جلسات آمده است: «چون از سال ۱۳۰۷ تا ۱۳۱۸ مجموعاً ۶۹۹ تن در مشهد، تحصیلات دوره علمی دبیرستان راه‌پایان رسانده‌اند و همه ساله نیز به شمار آن‌ها افزوده می‌گردد، لذا می‌توان با در نظر گرفتن نکات زیر، دانشکده پزشکی را در آن نقطه تأسیس نمود. ۱- برنامه و سایر مقررات دانشکده پزشکی مشهد طبق مقررات دانشکده پزشکی تهران خواهد بود. ۲- چون چند نفر پزشک دبیمه در مشهد و در بیمارستان شاهرضا مشغول انجام وظیفه هستند، در درجه اول طبق مقررات از وجود آن‌ها استفاده شده و در صورت لزوم، دانش‌یاران دیگری هم از مرکز توسط وزارت فرهنگ اعزام شوند. ۳- اسنادان و دانش‌یاران دانشگاه که در بیمارستان هم مشغول انجام وظیفه هستند، تعلیمات بالینی را در بیمارستان و تعلیمات نظری را در دانشکده تأمین نمایند.»

طبق این صورت مجلس، پیشنهاد شده است که «نظر به اینکه فعلاً سه ماه از سال تحصیلی گذشته و تأسیس دانشکده پزشکی محتاج به مقدمات دیگری از قبیل تهیه محل و اثاثیه و... می‌باشد، در صورتی‌که از حالا اقدام شود، برای اول سال تحصیلی آینده، می‌توان شروع به کار نمود.»

افتتاح دانشکده پزشکی مشهد در سال ۱۳۲۸ خورشیدی

در سال ۱۳۱۹ پروفیسور ابرن مأموریت پیدا می‌کند ضمن بازدید از بیمارستان شاهرضا بررسی امکانات موجود، برای تأسیس اولین آموزشگاه عالی بهداشت در مشهد تصمیم‌گیری کند. با موافقت او و نامه‌ای که وزیر فرهنگ در ۲۶ خرداد ۱۳۱۹ به نایب‌التولیه آستان قدس می‌نویسد، تأسیس آموزشگاه عالی بهداشت در مشهد و پذیرش دانشجو اعلام می‌شود. این‌گونه است که در مهر ۱۳۱۹ آموزشگاه عالی بهداشت در دبیرستان فردوسی تشکیل می‌شود و در نخستین روز ثبت نام آن حدود ۷۲ پسر ثبت نام می‌کنند که البته بیش از نیمی از دانش‌آموزان در نخستین جلسه با دیدن جسد، حاشان بد می‌شود و انصراف می‌دهند، بنابراین فقط ۳۲ دانش‌آموز برای نخستین آموزشگاه عالی بهداشت کشور باقی می‌مانند. بناست پس از چهار سال، از دانشجویان این آموزشگاه امتحان نهایی گرفته و در صورت پذیرفته شدن، دانش‌نامه مخصوص به آن‌ها صادر شود. فارغ‌التحصیلان آموزشگاه عالی بهداشت در نقاطی که بیش از ۱۰ هزار تن جمعیت دارد، حق طبابت ندارند و تازه پس از هشت سال کار، مجازند به سال چهارم دانشکده پزشکی راه یابند و پس از سه سال، فارغ‌التحصیل دکتری پزشکی شوند. این‌گونه است که در مهر ۱۳۱۹ با حضور رؤسای ادارات مشهد، آموزشگاه عالی بهداشت عملاً افتتاح و کلاس‌های آن در دبیرستان فردوسی برگزار می‌شود. این آموزشگاه اگرچه در سال ۱۳۲۸ به سومین دانشکده پزشکی کشور تبدیل می‌شود و روز ۲۷ شهریور همین سال، نخستین آگهی پذیرش دانشجویان را برای سال اول دانشکده پزشکی مشهد انتشار می‌دهد، ناچار است تا سال ۱۳۳۳ فعال بماند تا آخرین دانش‌آموزان دوره آخرش نیز فارغ‌التحصیل شوند. در مجموع حدود ۱۶۱ نفر از این آموزشگاه فارغ‌التحصیل می‌شوند و باقی‌بازمانده از دانشکده پزشکی مشهد مدرک می‌گیرند.